

УДК 81.115

Г. В. Штомпель

Кіровоградський національний технічний університет

Зіставно-стилістичний аналіз дієслів "знати" в різномовних художніх текстах

В статті розглядається лексико-семантична група дієслів "знати" в різномовних художніх текстах на стилістичному рівні. Зіставний (контрастивний) аналіз групи дієслів "знати" здійснюється на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов.

зіставний, стилістичний, контрастивний, лексико-семантична група дієслів "знати"

Останнім часом підвищився інтерес до такої галузі контрастивної лінгвістики як контрастивна стилістика. За словами В.Г. Гака: (Гак, 76:6), "Подібно до того, як стилістика, що вивчає закономірності функціонування мовних засобів у зв'язку із завданнями спілкування, увінчує будівлю лінгвістичних дисциплін, об'єднуючи та перетворюючи дані граматики, лексикології, фонології, так і у зіставному вивченні мови зіставна стилістика є ніби завершенням контрастивних досліджень." Підґрунтя для такого твердження можна знайти в історії самої науки: стилістика як наука сформувалася лише на початку ХХ сторіччя, тоді як зіставні дослідження у сфері граматики, фонології, словотвору з'явилися одночасно з вивченням самої граматики мови. Перше дослідження із зіставної стилістики з'явилися у 1909 році. У праці Шарля Баллі зіставлялися факти стилістики французької та німецької мов. За словами В.Г. Гака (Гак, 76:21) у закордонному

мовознавстві можна виділити три напрями у даній галузі згідно з головним завданням, яке мали на меті автори:

- а) вивчення характерології мови, тобто виявлення її специфічних що відрізняють її від мов, що зіставляється з нею. Найбільш певно це виявилось в працях Ш. Баллі, особливо в його знаменитій праці (Баллі, М., 1955);
- б) вивчення зіставної стилістики у зв'язку з особливостями психології певного народу;
- в) вивчення зіставної стилістики як основи для теорії перекладу та удосконалювання викладання мов.

Зіставна стилістика досить тісно пов'язана з великою кількістю лінгвістичних та нелінгвістичних дисциплін. Вона має тенденцію до інтегрування зіставних досліджень, що стосуються різних рівнів мови. Крім того, зіставна стилістика має зв'язки з соціолінгвістикою та країнознавством, історією культури та літератури, етнопсихологією та етнолінгвістикою, так само як і з теорією мовних актів, з прагматикою мови. Однак зіставна стилістика не є частиною теорії перекладу або етнолінгвістики. "Вона повинна конституюватися як самостійна галузь контрастивної лінгвістики зі своїми власними розділами та завданнями." (Гак, 76:21)

У зіставній стилістиці факти можливо розглядати як з ономаціологічної, так і з семасіологічної точки зору. Це пояснюється тим, що стилістична категорія є двоплановою сутністю, де розрізняється форма та зміст. Згідно із завданнями нашої праці нам ближчий шлях дослідження від форми до змісту, коли відбувається вивчення функціонування певної категорії в мові чи декількох мовах, які вона має формальні ознаки, наскільки часто вона зустрічається в текстах і в яких жанрах текстів, і т.п. Певна функціонально-стилістична категорія (наприклад, "варіювання" засобів вираження), що виявляється на основі аналізу вживання окремих частин мови, може стати підґрунтям для зіставно-стилістичного дослідження в ономаціологічному аспекті. Згідно з прикладом, наведеним В.Г. Гаком, (Гак, 76:21) у французькій мові – займенникове повторення, а в російській – лексичне постають як

часто вживаний засіб вираження внутрішньо-текстового зв'язку. Крім того, виявляються й інші функції повторення: наприклад, в російській мові повторення рематичного слова (за звичай дієслова) є типовим засобом формування репліки-реакції.

Важливим також є семасіологічний аспект зіставно-стилістичного дослідження. Ґрунтовний аналіз мовних засобів спричиняє виявлення цілої системи стилістичних категорій плану змісту, які разом з типовими засобами їх вираження утворюють функціонально-стилістичні поля.

Уваги заслуговує також звернення до загальних стилістичних тенденцій мови, що не залежать від функціонального стилю або від індивідуального стилю того чи іншого автора!

Такі стилістичні особливості утворюють національну стилістику мови, що проявляється перш за все в закономірностях організації висловлювання. В цьому аспекті нас, насамперед, цікавить вибір способів номінації, наприклад, вживання певних лексико-граматичних, та, особливо, лексико-семантичних груп. Останнім часом з'явилося багато праць, у яких підкреслюється важливість системного підходу до вивчення лексики окремого письменника або твору. Вважають, що стилістичне значення лексичної одиниці може співвідноситись із стилістичними значеннями інших слів.

Вивчення системних зв'язків можна вважати важливим етапом аналізу стилю письменника в комплексі лінгвістичних та літературознавчих проблем. Художні твори невеликих форм (наприклад, короткі оповідання) можуть бути проаналізовані з більшою повнотою і глибиною, ніж твори великого обсягу. Тому для дослідження були обрані чотири новели: "Палій" Василя Стефаника, "Давня людина" Івана Буніна, "Церковний служитель" В. Сомерсета Моєма та "Невидима колекція" Стефана Цвейга.

Підхід до тексту як до комплексу опрацювання проблем лінгвістики та стилістики тексту спричинив розширення методів аналізу тексту. Серед них важливо назвати кількісний метод аналізу тексту. Для художнього тексту використання кількісного методу п'ятнадцять разів виявляється ефективним при встановленні мовних констант декількох текстів одного автора, й, особливо при здійсненні зіставного аналізу текстових структур одного жанру у різних авторів, які можуть бути носіями різних мов і культурних традицій.

В першу чергу кількісний метод застосовують аналізуючи граматичні параметри текстів. Однак і визначення багатьох важливих лексичних характеристик текстів можливе за допомогою цього методу, наприклад: визначення співвідношення літературно-нейтральної і характерологічної лексики, лексики з позитивним або негативним експресивним компонентом. Користуючись даним методом, ми здійснили таке дослідження: у творі "Давня людина" І.О.Буніна сім разів зустрічаються дієслова, що належать до ЛСГ із семантикою "знання".

с. 270. Сам-то Таганок вы знаете, какой: за всю жизнь цыпленка не обидел.

с. 272. Но заслужил ли он, наконец, право быть при господах в шапке, этого он еще не знает.

с. 273. Он, этот столетний человек, еще слышит, видит, разумно толкует с внуками о хозяйстве, помнит все, что нужно нынче или завтра сделать по дому, знает где что лежит, что требует поправки, присмотра...

с. 274. Рано та начал помнить себя?" - "А бог его знает, не знаю..."

с. 275. а) - А бог ее знает ...

б) - А господь ее знает ...

В новелі Василя Стефаника "Палій" аналізовані дієслова зустрічаються вісім разів:

с. 113. а) А мені ж оца їда має йти в смак, як я знаю, що вони без мене в стодолі нічо не роблеть?

б) Я бігме, не знаю, як цес нарід має на світі жити?

в) – Ви не знаєте, які наші ходи?

с. 116. Лише Безклубний сидів у куточку і ревів, як віл, - не знати за ким і за чим.

с. 117. – Ні, то, відай, ще за нами є німці, то вони коровами орють.

с. 119. Він не міг нагадати таких молитов, що їх найліпше знав, – він забував навіть хреститися.

- c. 122. a) А ти голова розумна та й усе вже знаєш...
- б) Я знаю ліпше гатунок, як ти, я більш світа видів, як твій пан.
- У творі В. Сомерсета Моема "Церковний служитель" дієслова даної ЛСГ зустрічаються також вісім разів:
- c. 305. "Don't e know I want ray tea?"
- c. 306. The verger knew that it pleased him to be complimented on his talent.
- c. 308. "The last vicar knew that, sir," he replied,
- c. 309. a) "But don't you want to know the news?"
- б) And of late years now they've all these pictures in the papers I get to know what's goin on pretty well.
- c. 311. He did not know what he should do with himself.
- c. 314. a) "But 'ow should I know what I was singing in"? "
- б) I know it sounds funny-like, but there it is.

У новеллі Стефана Цвейга "Невидима колекція" аналізовані дієслова зустрічаються найчастіше – п'ятнадцять разів:

- c.361. Sie wissen wahrscheinlich selbst, wie es im Kunsthandel jetzt zugeht, seit sich der Weit des Geldes wie Gas verfiuchtigt die : die neuen Reichen haben plötzlich ihr Herz entdekt für gotische Madonnen und Inkunabeln und alte Stiche und Bilder.
- c.365. a) Und ini nachsten Augenblick wusste ich alles :dieser Mann war blind.
- б) Schon von Kindheit an, immer war es mir unbehaglich,emem Blinden gegenüberzustehen, niemals konnte ich mich einer gewissen Scham und Verlegenheit erwehren, einen Menschen ganz als lebendig zu fulilen und gleichzeitig zu wissen, dass er mich nicht so fühlte wie ich ihn.
- c.367. Ich wusste, dass sie wunschte ,ich solle eine sofortige Besichtigung ablehnen, und erfand schnell eine Verabredung zu Tisch.
- c.368. Sie kennen die Zeit, Sie werden alles verstehen...
- c.369. a) Er weiss nicht, dass wir alles verloren haben und dass man von seiner Pension nicht mehr zwei Tage im Monat leben kann...
- б) Doch Vater weiss nichts von alien unseren materiellen Schwierigkeiten.
- с) Und eines Tages war nichts mehr da ... wir wussten nicht weiter... und da... da... haben Mutter und ich ein Stuck verkauft.
- д) Vater batte es nie erlaubt, er weiss ja nicht, wie schlecht es geht, er ahnt nicht, wie schwer es ist, im Schleichhandel das bisschen Nahrung aufzutreiben, er weiss auch nicht, dass wir den Krieg verloren haben und dass Elsass und Lothringen abgetreten sind, wir lesen ihm aus der Zeitung alle diese Dinge nicht mehr vor, damit er sich nicht aufregt.
- е) Aber Sie wissen ja, wie das Geld einschmilzt...
- ф) Mir war die Kehle vor Grauen zugeschnurt, ich wusste nichts zu antworten.
- c.375. Finger strichen liebkosend mit der ganzen Ausdmckstahigkeit eines Blinden an ihnen entlang zu den Gelenken, aus als wollten sie mehr von mir wissen und mir mehr Liebe sagen, als es Worte vermochten.
- c.377. Und mir war — ich kann es nicht anders sagen-ehrfurchtig zumute, obgleich ich mich noch immer schamte, ohne eigentlich zu wissen, warum.

Відомо, що будь-який текст може бути розглянутий з точки зору його семантичної організації. Досліджуючи цей аспектами можемо прослідкувати, як певні елементи (у даному випадку – дієслова із семантикою "знання") мовного рівня можуть слугувати засобами семантичної організації тексту. Так, лексичне повторення, виступаючи засобом повторної номінації, слугує семантичній організації тексту. (Домашнев,: 35). Існування певних слів чи словосполучень, що означають той самий об'єкт або відношення між об'єктами у реченнях, що межують одне з одним, допомагає семантичній організації тексту. Лексичні одиниці або словосполучення, між якими існують відносини семантичної еквівалентності, отримали у працях німецьких дослідників тексту назву "топіків". Топіки утворюють "топікові

ланцюжки" у текстах. У працях вітчизняних лінгвістів частіше вживають термін "номінаційні ланцюжки". На основі топікових ланцюжків відбувається "топікалізація", тобто семантична організація тексту.

В кожному тексті утворюється декілька номінаційних ланцюжків на основі різнооб'єктних номінацій, сукупність номінаційних ланцюжків створює так звану ізотонію текста (Agricola, 1975: 27). Слід зазначити, що між елементами номінаційних ланцюжків існує не синтагматичний, а парадигматичний зв'язок. Згідно з Е. Agricola (Agricola, 1975: 27) розрізняють наступні мовні засоби утворення топіків та топікових (номінаційних) ланцюжків:

1. Повторення слова або словосполучення;
2. Варійоване повторення;
3. Займенникове повторення;
4. Еліптичне повторення;
5. Синонімічне підхоплення;
  - а) вживання узуальних синонімів;
  - б) варіювання композицій його компонентів;
  - в) вживання слів пов'язаних відносинами включення;
  - г) вживання слів зв'язаних тематичною чи семантичною спільністю;
  - д) вживання антонімів;
- б) Перифраз елемента топіка.

При утворенні номінаційних ланцюжків іменники та займенники, зазвичай, грають головну роль, але дієслова також здатні виконувати подібну функцію. Крім того, у творах малих форм (наприклад, коротких оповіданнях) аналізовані номінаційні ланцюжки сприяють семантичній організації цілого тексту. Це твердження повністю стосується твору Стефана Цвейга "Невидима колекція". Досліджуючи даний твір ми виявили, що дієслова із семантикою "знання" зустрічаються у ньому п'ятнадцять разів, утворюючи, таким чином, номінаційний ланцюжок, засобами утворення якого є:

1. Просте повторення даних дієслів; Наприклад:
  - c.361. Sie wissen wahrscheinlich selbst...
  - c.365. a) Und im nachsten Augenblick wusste ich alles...
  - c.365. b) ...einen Menschen ganz als lebendig zu fiihlen und gleichzeitig zu wissen...
  - c.367. Ich wusste, dass sie wunschte...
  - c.369. Aber Sie wissen ja, wie das Geld einschmilzt...
  - c.375. ... aus als wollten sie mehr von mir wissen und mir mehr Liebe sagen...
  - c.377. ... obgleich ich mich noch imraer scharate...

5. Синонімічне підхоплення:
  - а) вживання узуальних синонімів:
Наприклад: c.368 Sie kernen die Zeit, Sie werdden alles verstehen...

- б) вживання антонімів:
Наприклад: c.369 a) Er weiss nicht, dass wir alles verloren haben...
  - b) Doch Vater weiss nichts von alien unseren materiellen Schwierigkeiten.
  - c) Und ernes Tages war nichts mehr da ... wir wussten nicht welter ...
  - d) Vater hatte es nie erlaubt, er weifi ja nicht, wie schlecht es geht, er ahnt nicht, wie schwer es Ist, im Schleichhandel das bisschen Nahrung aufzutreiben, er weld auch nicht...
  - f) Mir war die Kehle vor Grauen zugeschnurt, ich wufite nichts zu antworten.

Можна зазначити, також, що у даному творі вживається майже виключно дієслово wissen у значенні "володіти інформацією про що-небудь, кого-небудь", причому вісім разів застосовуються дієслова даної ЛСГ із позитивною конотацією і шість разів - з негативною. Крім того один раз фіксується дієслово kennen у значенні "розуміти щось" з позитивною конотацією.

Проаналізувавши твір Стефана Цвейга "Невидима колекція" ми можемо зазначити, що номінаційний ланцюжок дієслів із семантикою "знання" є одним з головних тематичних

стрижнів даного тексту, допомагаючи надати характеристики двох головних персонажів твору: старого сліпого колекціонера, що пережив свій час і не володіє об'єктивною інформацією про сучасний період (у даному випадку – проміжок між двома світовими війнами) і більш молодого досвідченого антиквара із столиці. Характеризуючи колекціонера автор вживає переважно дієслова wissen, що утворює номінаційний ланцюжок, з негативною конотацією. Щодо антиквара, то дієслова із семантикою "знання", що прямо чи побічно стосуються його мають позитивну конотацію.

Як що порівняти функціонування ЛСГ дієслів із семантикою "знання" в німецькій і українській мовах, то проаналізувавши новелу Василя Стефаника "Палій", з'ясуємо, що дані дієслова зустрічаються в оповіданні вісім разів і утворюють номінаційний ланцюжок за рахунок слідувачих засобів:

1. Варійоване повторення:

Наприклад: с. 113. а) А мені ж оца їда має йти в смак, як я знаю, що вони без мене в стодолі нічо не роблеть?

с. 119, Він не міг нагадати таких молитов, що їх найліпше знав. – він забував навіть хреститися.

с. 122. а) А ти голова розумна та й усе вже знаєш ...

2. Синонімічне підхоплення, а саме:

а) вживання слів, пов'язаних семантичною спільністю:

Наприклад: с. 117. - Ні, то, відай, ще за нами є німці, то вони коровами орють.

б) вживання антонімів:

Наприклад: с. 1 ІЗ. б) Я бігме, не знаю, як це нарід має на світі жити?

в) - Ви не знаєте, які наші ходи?

с. 116. Лише Безклубний сидів у куточку і ревів, як віл, - не знати за ким і за чим.

Можна зробити висновки, що у даній новелі автор вживає переважно дієслово знати у значенні "володіти інформацією про що-небудь, кого-небудь". Один раз вживається дієслово відати, що є синонімом до дієслова знати. В українській мові, на відміну від німецької дане дієслово вважається архаїчним, крім того у новелі "Палій" його вжито у діалектній формі, характерній для розмовної мови західноукраїнського населення.

Порівнюючи функціонування ЛСГ дієслів із семантикою "знання" у творі україномовного автора та англомовного, можна зазначити, що в новелі Сомерсета Моема "Церковний служитель", аналізовані дієслова зустрічаються також вісім разів і утворюють номінаційний ланцюжок за рахунок застосування наступних засобів:

1) Повторення слова: Наприклад: с. 306 The verger knew that it pleased him to be complimented for his talent, с. 308 "The last vicar knew that, sir," he replied.

2) Варійоване повторення ; Наприклад:

с. 305 " Don't'e know I want my tea ?" с. 309 а) " But don't you want to know the news ?" said the other churchwarden.

3) And of late years now they've all these pictures in the papers I get to know what's goin' on pretty well, с. 314 а) "But 'ow should I know what I was signin'?"

4) I know it sounds funny-like , but there it is , I can't read or write only my name , an' I only learnt to do that when I went into business."

5) Синонімічне підтоплення:

б) вживання антонімів; Наприклад:

с. 311 He did not know what he should do with himself.

У новелі І.О. Буніна "Давня людина" аналізовані дієслова також утворюють номінаційний ланцюжок за допомогою:

І. Простого повторення даних дієслів: Наприклад:

с. 273. Он, этот столетний человек, еще слышит, видит, разумно толкует с внуками о хозяйстве, помнит все, что нужно нынче или завтра сделать по дому, знает где что лежит, что требует поправки, присмотра...

с.274. (1) "Рано то начал помнить себя?" " – А бог его знает..."

с.275. а) - А бог ее знает...

б) - А господь ее знает...

II. Варійованого повторення. Наприклад:

с.270. Саме-то Таганок вы знаете, какой: за всю жизнь цыпленка не обидел.

V. Синонімічного підхопленім:

д) вживання антонімів: Наприклад:

с. 272. Но заслужил ли он наконец право быть при господах в шапке, этого он еще не знает.

с. 274 (2) "Рано ты начал помнить себя?"- "... не знаю..."

Ми можемо зробити висновки, що у даному творі автор вживає слово знати виключно зі значенням "володіти інформацією про щось, когось", при чому тричі вдається до повторення (простого) дієслів знати із позитивною конотацією стосовно Бога, й тричі характеризуючи головного персонажа Таганка, але уже з негативною конотацією (два рази), підкреслюючи, таким чином, що навіть найстаріша людина не може володіти повною інформацією про всесвіт, життя, це лише божа прерогатива.

Список літератури

1. Бунін І.А. Зібрання творів в 4-х томах, том 2-й - М., 1988.- с. 590. Гак В.Г. Про семантичну організацію розповідного тексту. – М.:, 1976.- с. 6.
2. Гальперін І.Р. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження - М.:, 1981- с. 138.
3. Домашнев А.І. та ін. Інтерпретація художнього тексту - М.:, 1983. - с. 192.
4. Ковалик І.І. та ін. Методика лінгвістичного аналізу тексту- К.:, 1984. с. -112. Лейн К. Російсько-німецький словник, видання 11-е - М.:, 1991. с. - 735.
5. Лейн К. та ін. Німецько-російський словник, видання 2-е - М.:, 1993. с. -1038.
6. Мюллер В.Н. Англо-російський словник, видання 23-е - М.:, 1991. с. - 843.
7. Смирницький А.І. та ін. Російсько-англійський словник, видання 16-е - М.:, 1991. с.-759.
8. Maugham W. Somerset Rain and Other Short Stories -М.:,1977.С.-407.
9. Zweig S. Novellen - М.:, 1959. с. - 518.

В статье рассматривается лексико-семантическая группа глаголов «знать» в художественных текстах на разных языках на стилистическом уровне. Сопоставительный (контрастивный) анализ группы глаголов «знать» осуществляется на материале украинского, русского, английского и немецкого языков.

The article under consideration deals with the comparative-stylistic analysis of the lexico-semantic group of mental action verbs in English, Ukrainian, Russian and German on the phraseological level.